

אדריכלות ספרותית

על "אש זרה" מאת עמוס אריכא, מעריב 2007, 487 עמ'

אני חייב להודות שספרי מתח, ספרי ריגול, "בלשים" וכד' אינם "כוס התה" שלי – אפשר הרי לנבא מראש שמדובר בפרוטגוניסט מוגבל (פיזית, או מנהלית – נאמר, בעל תפקיד ביטחוני שהודח בשל עבירה כלשהי), הנאבק בכוח אדיר הנחשב לבלתי מנוצח, ואחרי המון כישלונות ותסבוכות (דווקא עם מגיני החוק!) – הוא יוצא מנצח. אני קצת מפשט את הז'אנר, אבל "בגדול" אני חושב שאינני טועה. והנה, אני קורא ספר עב כרס כזה (487 עמודים!), וכל כך למה? משום שכתב אותו עמוס אריכא. עמוס אריכא הוא לא רק סופר – הוא "מוסד": הידע שלו בתחום הפלילי, הבילוש והריגול הוא ממש "ידע אישי" – הוא שירת שנים רבות במשטרה, והשתחרר בדרגת סגן-ניצב. הוא ביקש להשתחרר, למרות שהציעו לו תפקיד חלומי והעלאה בדרגה, כי הוא רצה להתמסר ליצירה. והיצירה של עמוס אריכא היא מגוונת להדהים: הוא כתב עשרות ספרים, שחלקם היו לרבי מכר בארץ ובחו"ל, ורבים מהם בשמות בדויים, פרסם מחזות לילדים ולמבוגרים ("הטיסה לירח", "ההולכים לסלע האדום"). הוא למד פנטומימה אצל המאסטרים הצרפתים, והופיע עם מיטב הכישרונות בארץ. היה שחקן במספר מחזות, והוא גם צייר מחונן (למד ציור בארץ ובאיטליה), שיצירותיו פיארו גלריות ומוזיאונים בארץ ובעולם. ובכן, די בכך כדי לשכנע, אפילו כופר כמוני בז'אנר, לקחת את הספר הגדול הזה ולקרוא בו בעניין כראוי וכיאה למחברו.

ובכן, נכון שבבסיס הספר הזה מופיע "השלד" שציירתי לעיל: הפרוטגוניסט הוא יעקב זיו, איש מוסד בגימלאות, קטוע רגליים ("המכשול הפיזי" – עלה על מוקש), והוא נמצא במאבק מוחות אדיר עם רוצח מקצועי בעל כוחות יוצאים מגדר הרגיל. באמצע – תסבוכת ארוכה ומפותלת, המערבת אישים שונים מארצות שונות, והסוף "הטוב", הגם שיש בו הפתעה.

ובכן כן – התבנית היא די קלאסית, אבל האדריכלות הספרותית של הספר הזה גורמת להתפעלות: הרקע הוא המצב המתוח בארץ לפני ההתנתקות מרצועת עזה. יש סכנה ממשית שהימין הקיצוני בארץ, המגובה במיליונים על ידי תומכים משיחיים בעולם, יתנקש בראש הממשלה (שאיננו מוזכר בשמו לאורך כל הספר). יעקב זיו מנהל את המרדף אחרי כוחות האופל במיומנות ותוך שליטה עצמית המדהימה את כל הפקודים שלו, ואלה רבים: אביתר, פרופסור לאמנות, שהיה פעם סוכן מוסד, אדווה היפהפייה, תלמידתו של אביתר, שהיא גם מאבטחת בנתב"ג, נינה פוסטר, בכירה בממשל האמריקאי, נעמי רגב השתולה אצל האויב בשם "נטשה אוברוב", יגאל שדות, נספח התרבות של ישראל בפאריז ועוד. יעקב זיו יודע להפעיל באמצעות שליחיו גם קציני משטרה בחו"ל – את אייאן צ'ילסי הבריטי, מרסל לה קארד הצרפתי, ד"ר הרמן שפרלינג מפרנקפורט. עיקר הרכש שלו במאבק בכוחות האופל הוא מנדל שיפמן, מי ששירת בקג"ב בתור אראם ארויאן הארמני (כיסוי כדי להימנע מפגיעות אנטישמיות), שהצליח בסתר לסייע לסירובניקים, וזכה משום כך לסיוע נדיב בדיוור ובשכר מממשלת ישראל. ומדוע רכש זה כל כך חשוב? משום שדווקא אותו בחר סשה רשבסקי, המיליונר ששערי הקרמלין, הבית הלבן וממשלת ישראל פתוחים לפניו, הוא בעצם המממן והמדרבן את הימין הקיצוני המבקש להתנקש בראש הממשלה, להרוס את התחום הקדוש על הר הבית, ולהקים שם בית מקדש שלישי. ובכן, סשה רשבסקי זה בחר דווקא במנדל שיפמן שיהיה הקשר היחיד אל המחסל השכיר שאמור להתנקש בראש הממשלה. רכש זה מאפשר ליעקב זיו לעקוב מקרוב על כל תנועותיו של אותו מחסל.

תנועותיו של המחסל מנעוריו הפליליים בסיביר, דרך האקדמיה למרגלים של הקג"ב (המנטור היה מנדל שיפמן בשם הכיסוי - אראם ארויאן הארמני), דרך קדנציה של רציחות למען השטאזי (תוך עימות מתמיד עם סוכן "פקיד" בשם ולאדימיר פוטיין!), בריחתו, עם נפילת בריה"ם, לפאריז ואחר כך בתחפושות שנות לאנגליה, מונטה קרלו, איטליה, יוון וכו' – כל התנועות האלו בנויות באדריכלות ספרותית מעוררת התפעלות עד כדי כך שהתעלמתי מכך שאדם כמו אותו מחסל – לא היה בנמצא, ולא עתיד להיות.

הרי תמצית גלגוליו של האיש: שמו "האמיתי" הוא אלכסיי פאנוב. הוא היה, כאמור, פושע קטן בסיביר, אראם הארמני מכשיר אותו לשמש מחסל מתנגדי משטר בגרמניה המזרחית. הכינוי שלו הוא "ז'ולטי", שמשמעו ברוסית – "הצהוב". כשסכנה אורבת לראשו, הוא מתחפש לפנטומימאי בשם ג'וליאן ג'וליאן במועדון "קרייזי ליידי" בפאריז, שם הוא מתחפש לצירלי צ'פלין, ולמאמדם דה פונט. כשהוא נפגש עם ששה רשבסקי (המבקש לשכור אותו למשימת ההתנקשות), הוא מתחפש לספר זקן, שמגלח אותו תוך כדי משא ומתן (רמז למה שעלול לקרות לרשבסקי אם התכוון לשים לו מלכודת). באנגליה הוא ידוע בשם ג'רמיה פירסטבורן, כדי להכמין את הכסף שהופקד לו עבור שירותו – הוא מתחפש למאמדם בריגיט ניקול, אחר כך לזקנה בשם מאדלן פיליפ, לז'אן ברנס. במונטה קרלו, שם יש לו מפרשית, הוא ידוע בשם דוני קלרנס. כשהוא קונה טילים רבי עוצמה כדי לפגוע ביאכטה המפוארת "נור", שם אמורה להיוועד פגישה בנוכחות ראש הממשלה, הוא מציג את עצמו בפני המוכר האיטלקי בשם דאג הומרון, סוחר שוודי. ויש לו עוד שמות וכיסויים: אדוארד סטנלי, עדנה פירסטבורן, אד מקמהון האוסטרלי, והשיא: הוא מתחפש בהצלחה לסשה רשבסקי, שזכה ל"ביקורו" שהסתיים במותו.

מספר המחוסלים על ידי ז'ולטי בשירותו ב"שטאזי" איננו ידוע, אבל לאורך העלילה "העכשווית" הוא משאיר אחריו שובל ארוך של רציחות: הוא רוצח את אלזה רויהם ואת קונרד שימלר (היה גם כן מחסל בשטאזי, שם היה שמו - וילי פריש), משום שהם הצליחו לזהות את הכיסוי החדש של ז'ולטי במועדון הפריזאי. הוא דורס את נינה פוסטר למוות, כי היא הצליחה לזהותו על פי קלסתרון כשהוא מנגן בצורה וירטואוזית על פסנתר במועדון לילה במונטה קרלו. הוא מחסל את האיטלקי קרבינרי ואת שותפיו שסחטו אותו עבור הטילים שרכש. הוא עושה זאת בטיל שרכש מהם. אחר כך הוא הורג את ניקוס מאריוס היווני ואת עוזרו יאזון, כי חש שזה הודיע למשטרה על כוונתו של ז'ולטי להחליף את המפרשית.

למרות המעקב הצמוד של כוחותיו של יעקב זיו, מצליח פאנוב להגיע לקרבת המים הטריטוריאליים של ישראל, אבל ברגע האחרון מציל אותו מנדל שיפמן, ומזהיר אותו על כך שכביכול רשבסקי בגד בו. כאן קורה אירוע דרממטי, שלא אפרט כדי לא לקלקל את ההנאה של הקורא הפוטנציאלי, אציין רק זאת, ז'ולטי, הוא פאנוב, מצליח להסתנן לארץ, להחתיים את רשבסקי (שמנדל שיפמן מכנה בשם "אש זרה" משום שבגד בסירובניקים וגרם למותם) על המסמכים הדרושים כדי שהכסף המובטח יגיע אליו, הוא מחסל אותו, ולבש את דמותו, ועם דרכונו הוא עוזב את הארץ.

אמרתי: אדם כזה שגדל באשפתות, מצליח לדבר באינספור שפות ובמבטא הנכון, מנגן וירטואוז בפסנתר, ומחליף דמויות וכיסויים בתדירות מסחררת – לא היה ולא עתיד להיות, אך תוך כדי קריאה אתה שוכח את ההיגיון שלך משום המבנה הארכיטקטוני מפעים הלב של העלילה, ושרק רמז לכך הבאתי ברשימה זאת.

היו לי עוד מספר תמיהות בספר (בדיעבד!), כגון: מדוע מיליארדר סעודי (גיוני אבן סאלימן) ינדב את היאכטה המפוארת שלו ("נור") לשירות החשאי הישראלי, הרפתקה שעלולה להסתיים בהטבעתה על ידי פאנוב? פאנוב נוסע מצפון איטליה עד המרינה במונטה קרלו, כשהוא נושא עמו 3 טילים אימתניים – ושום מכשול וביקורת לא מפריעים לו?. אני הבנתי את תפקידו של תום האדום, הוא תומס פון ריכטר הוא תום בר-דוד (כמעט לכל הגיבורים יש מספר שמות). אני גם מבין את תפקידה הכפול בעלילה של נעמי רגב, היא נטשה אוברוב, בתו של יעקב זיו, אבל לא הצלחתי להבין מדוע הוקדשו עשרות עמודים לתיאור הימין הקיצוני בבריטניה, העימות בין סיר נורמן גולד וג'פרי קדוס על הדרך בה צריך לפעול נגד ההתנתקות. הדברים מתקשרים רק בקושי עם לוז העלילה, ואפילו יעקב זיו עצמו מבטל את סכנת הפיגוע מצדם של אלה (עמ' 461). לא ברור לי גם מדוע רשבסקי סמך על מנדל שיפמן ונותן בידיו את קו הקשר הבלעדי עם פאנוב המחסל – כלום לא ידע ששיפמן עוין אותו על כך שהסגיר חברים לקג"ב?

יש עוד תמיהות, אבל, כאמור, הן באות בדיעבד – תוך כדי קריאה הקורא ממש צמוד לטקסט ומייחל לפתרון החידות הצצות בו כל פעם מחדש.